

הערות לנושא: ההפתעה

לפנינו, בין האחרים, שני מצביאים מוכשרים, השונים מאד אחד מהשני.

כאמן־הפתעה התיצב לפנינו הגנרל הבריטי וייל. בהתקפת־פתע, בסוף 1940 — שעה שלא חיכו כלל לכך כי הוא יהיה התוקף — יצא, ע"י תנועת עקיפה בכיוון בלתי צפוי אל אגפיו — ואף עורפו — של צבא האיטלקים, הכניס מבוכה ובהלה בשורותיה, ידע לנצל את ההצלחה ולהדוף ולהלום בלי הרף. בפחות מחודשיים של קרבות הגיע לכיבוש שטחים עצומים ולקח בשבי כ־135,000 איש, מספר גנרלים (ביניהם מפקדי דיבizioות), 1300 תותחים, ואילו מספר חייליו־הוא היה קטן בהרבה, ממספר השבויים שהוא שבה; ויש לחשוב שגם מספר התותחים שהיו ברשותו היה קטן לא־ערוך ממספר תותחי האויב שנפלו בידו. אין אני יודע מקרה שני במלזמת העולם השני, שכוחות כה קטנים גרמו למפלה כזאת לאויב העצום מהם פי כמה.

והנה גם גנרל מונטגומרי עשה כל מה שהיה בידו על מנת להפתיע את האויב — לפני התקפתו המפורסמת ליד אל־עלמיין — ע"י ביום תנועות צבא, או בנין מחנות מדומים, עם דמאים של טנקים ותותחים, על מנת להסתיר מהאויב את כיוון התקפתו העיקרית. אבל במה שנוגע אליו היתה ההפתעה רק דבר שני במעלה. הקו העיקרי המציין אותה מערכה ליד אל־עלמיין היה הכנתה באופן המדוקדק ביותר. במקום זה רוכזו כוחות עדיפים בטנקים, באויריה, בתותחים, בפגזים — ומותר לנו לחשוב, שהיה בכוחו של מונטגומרי להוציא לפועל את התקפתו גם לו לא הוטעו מתנגדיו על ידו, אכן, כל הקורבות שנערכו ע"י מונטגומרי נשאו אותו אופי — ומונטגומרי, לרוב, לא הצליח אף־פעם, שעה שניסה לפעול בסגנון אחר. יתכן, כי בכך קשורה גם אותה עובדה ידועה: שלא הצליחה פעולתו במבצע־ארנהיים הנודע, שעה שניסה בכוחה של דיביויה מוטסת לתפוס את ראש־הגשר התינוני של ארנהיים. הדיביויה היתה מוכרחה לסגת, אחר שאבד לה מספר רב מאנשיה — כששתי הדיביויות המוטסות האחרות, שמאחריה, עודו שקועות בהחזקת ה"פרוזדור" הצר, אותו היוו ולאורכו התפרשו — ולפני שכוחותיו העיקריים של מונטגומרי הספיקו לעבור דרך אותו "פרוזדור", ולהתאחד אתה.

ידועה המחלוקת, אם יש לדבר על מדע־המלחמה או על אמנות־המלחמה. אך ברור כי באם ננתח היטב את ניהולה של מלחמה ואת תפקידו של המצביא, ומצאנו כי משמשות בהם, מעורבות אשה ברעותה, האמנות — מזה והמדע — מזה.

גם האמן הגדול ביותר מוכרח לדעת את אומנותו. לא כל סתת טוב יכול ליצור פסל — אבל אמן הפיסול חייב לדעת גם מלאכת האבן. כל מצביא מוכרח להיות אמן במדה זו או אחרת, ועם זאת מחויב הוא לדעת על בוריה את מלאכת המלחמה. יש מצביא, שתאמן שבו — הוא לו הקו האופייני ביותר, ויש מצביא שהוא בראש וראשונה בעל־מלאכה טוב, אך יש בו משהו גם מהאמן.

כל קרב יש להכין. הכנת הקרב היא, בעיקרה, מעשה של מלאכה. ואילו האמנות שבקרב מתבטאת בראש וראשונה בכשרון להפתעה.

כמעט שאי־אפשר לנהל קרב ללא הפתעה. סודיות היא אחד היסודות, אחד החוקים — שאין לעבור עליהם. הטעיות, משיכת תשומת הלב של האויב לכיוון הרצוי לנו על־ידי מעשה הערמה — זהו לחם חוקו של כל מפקד. אבל יש טיפוסים מצביאים שונים: יש מפקד שנשקו העיקרי הוא כשרונו להפתיע; וישנו גם טיפוס אחר של מצביא, שכוחו בהכנה מדוקדקת, המנסה לבנות על יסודות מוצקים של עדיפות הכוח — ואילו ההפתעה משמשת לו נשק־עזר.

"אם אינך יכול להשיג הפתעה — מוטב לך לבטל את התכנית להתקפה" — גורס הגנרל ארפורט, מחברו של הספר הקלסי על ההפתעה. לא כל מצביא יסכים אתו. יש והמצביא יענה: — "אמנם, אם אעמוד בהחלטתי להתקיף אף בלא הפתעה — תהיה ההתקפה פחות חסכונית; אבל, אחרת הרי כל הכנותי המרובות והמדוקדקות תרדנה לטמיון; ולשם שינוי התכנית נחוץ לי זמן רב, ומי ידע אם אצליח להפתיע בתכנית אחרת — על כן אנסה להכריע על־ידי כוחי, כי ברגע זה ובמקום זה אני מוכן על הצד הטוב ביותר" (כדוגמה לגישה כזאת יוכלו לשמש הקרבות על קאסינו).

במלחמת העולם השנייה, בחזית המלחמה הקרובה אלינו ביותר — בחזית מצרים־לוב — נתגלו

בוירטואויות בנשק־ההפתעה. ועלו דוקא אנשים מטיפוס זה — כי לא היתה בידנו כל ברירה אחרת: לא יכולנו, מסיבות מובנות, לנסות את תכסיסי מונטגומרי. לזאת חסרו לנו כל הנתונים.

בהתקיפו על משמר־העמק לא ניסה פוזיביי קאוקגי להסתיר את כוונותיו: שום הטעיה, אף רמז לנסיון להסתיר מאתנו את מטרתו. וכשם שהוא התחיל

בהתקפתו — כך המשיך בה ימים רצופים. חשבוננו היה פשוט וברור: במקום זה היה לו עודף עצום במספר הלוחמים וביחוד בכוח־האש; הוא הביא אתו לשדה־הקרב סוגי־נשק שלפי דעתו לא יהיה לנו מה להעמיד נגדם — הוא הביא תותחים, ומשוריינים נושאי־תותח. והוא הופתע. אמנם, אותם דברים שלמד ממערכה זו דברים ראשוניים היו: כי גם מי שבטוח שכל הקלפים הטובים בידו, אינו צריך לזלזל בנשק ההפתעה — לפחות לשם חסכון בכוחו, על מנת להרויח זמן, או למעט בקרבנות. ואמנם הקרב נמשך הרבה יותר ממה שהוא חישב. מפלתו היתה בזה שהוא איבד חלק גדול מאנשיו בהרוגים ופצועים. הוא הפריז בהחשבת ערכה של אש־תותחיו למול חפירות־ההגנה. עלה בידו לחבל בבתיים, שנבנו שלא מתוך החשבון לעמוד בפני תותחי־שדה; הקרבנות שגרמה אש־תותחנים בין אנשים שישבו בחפירות־ההגנה היו כמעט אפסיים. ומובן מאליהם, שלא העריך כדבעי את גורם הרוח של החומר האנושי שלנו; כמו כן לא העריך את אימונו המיוחד של יחידות הפלמ"ח שנשלחו לפעול נגדו, אשר בכוחן נתאפשרו התקפות־הלילה השיטתיות*; וכן התעלם מהגמישות הטקטית הניכרת של היחידות, שלא התעקשו דוקא על החזקת שטחים מסויימים (והמדובר הוא בשטחים שנכבשו מיד האויב) — אלא דבקו במטרתן הראשית שהיתה לגרום נזקים חמורים ככל־האפשר ל"חומר־החי" של האויב — להקיז את דמו.

את מלאכת המלחמה ידעו היטב גם קציגי הצבאות הערביים. כמעט כולם למדו בבתי־ספר צבאיים איררי פיים או בגוויים נוסח־אירופה. ויש להכיר בבהירות, שאת מערכת־ההגנה שלהם, למשל, בנו בדרך־כלל

* אכן, במרוצת הזמן למד והכיר קאוקגי את סכנת התקפות־הלילה נגדו, והיה מוציא משדה־המערכה למשך הלילה את כלי־הנשק הכבדים שלו — יחד עם היחידות הנספחות, שהוקצו לשמירה על אותם כלי־הנשק — וע"י זה היה מחליש עוד יותר את כוחותיו בלילות.

כמובן, שבזמן שפעל וייל את פעולותיו שהוזכרו כאן, הרי בעצם לא היתה הברירה ה"מונטגומרית" קיימת בפניו כלל. הוא לא היה יכול לרכז כוחות עדיפים נגד מתנגדיו — כי כוחות כאלו לא היו בנמצא: רק או התחילה בריטניה לבנות את צבאה מחדש, אחרי המפלה בצרפת ונסיגת־דונקרק. שונה היה המצב שנתהוה אחרי שנתיים: הצבא הבריטי החדש הוקם, וכל כוחה של התעשיה האמריקאית והבריטית עמדו לרשות צבאות בנות־הברית. יתרון־הכוח הבריטי בים ובאוויר העמיד את צבאו של רומל במצב בו היו דרכי האספקה שלו חשופים בפני התקפות. רובם הגדול של צבאות גרמניה היה עסוק בחזית הרוסית. צבא איטליה טרם התאושש אחרי המכה שהנחת עליו וייל. עתה יכולה היתה בריטניה לתת לאלכסנדר ולמונטגומרי את אשר דרשו. הם דרשו הרבה, השיגו הרבה, ויצאו לפעולה כאשר בידם עדיפות־כוח מכרעת. ודאי לא רק אופיין של המפקד — אלא גם המצב האובייקטיבי — קבע את הכדלי התכסיסים.

**

במלחמת השחרור שלנו, בנו מתנגדינו — וביחוד המתנגד המצרי — על יתרון של מספר, של עצמת־אש. הם סברו שבנו את תכניותיהם על בסיס מוצק, שיוכלו לנו — לבלתי־מוכנים, לבלתי־ערוכים. אולם הם לא השכילו להפתיע אותנו. גם במידה שניסו להפתיע בתכניותיהם — הם עשו זאת כמעט תמיד דרך שיגרתיות. המצרים ידעו, שצריך להשתמש בדמאי־פלים — וגם מצאנו (למשל: בחירבת־מעין), דמאי־תותחים; בין בית עפא ועיראק־סוידאן התהלכו במשך תקופה ארוכה שורות של כלי־רכב ושריון, אולם פעם, כשגברה הרוח, נפלו משנים־שלושה "משוריינים" צריחיהם, העשויי ברז.

לעומת זאת, השכלנו אנו כמעט תמיד להפתיע את אויבינו — גם בבחירת מקום ההתקפה, גם בזמן, גם באופני שימוש בכלים שהיו בידנו. אחדים ממצביאינו הצעירים התגלו כאמני־מלחמה, כי שלטו

על פי כל החוקים והכללים המקובלים. לעתים נצלו את העקרון של הגנה בעומק, עם רזרבה ניידת להתקפות נגד, והשתמשו בתורה זאת ביעילות. במקרים מסוימים הצליחו ע"י כך להפתיע אותנו (הלגיון — בסביבת לטרון, נגד הראל; והמצרים — בסביבת עיראק-מנשיה, נגד חטיבות שמונה. הנגב ואחר-כך — נגד חטיבת אלכסנדרוני). אנחנו אמנם ידענו — להלכה — את אותם סדרי ההגנה; אבל שילמנו מחיר רב עקב הזנחתם באימון מעשי. אפילו בקורסים של מ"מים באירגון ההגנה חפרו את החפ"ר רות "באופן סמלי". על כל פנים, אין אני יודע מקרה שבאחד הקורסים הקימו אזור-מוגן על כל פרטיו ודקדוקיו.

לרוב נבצר מאתנו לנסות התקפות על אזורים מבוצרים בעזרת משקל-הכמות בלוחמים, בכלים, בפגזים. עם זאת היינו לעתים שוכחים שאזור-מוגן מצומצם, הנשמר על ידי יחידה גדולה (כמו הבריגדה המצרית, כאשר הצטמצמה לתחום פלוגיה — עירק-מנשיה) קשה, או כמעט בלתי-אפשרי, להפתיעו בהתקפה.

לפני "מבצע דג" לא הצליחו התקפותינו על העיר רמלה ועל הכפר יהודיה. לעיר רמלה לא הגענו, ואשר לכפר יהודיה, נזרקה מתוכו היחידה שהחזיקה בו (יחידת אצ"ל) בהתקפת תע של הלגיון. אבל הפיקוד הכללי על מבצע "דג" ידע לנצל את אי-ההצלחות שלנו. הערבים היו בטוחים שבהמשך ההתקפות ילכו הכוחות היהודיים באותם הכיוונים בהם התחילו, ועל כן חיקו וביצרו את שתי העמדות הנ"ל. אבל לרוב הפתעתם, לא באה ההתקפה המחדשת על העמדות אותן החזיקו, כי אם בוצעה על ידי תנועות נרחבות, שכתוצאתן נשארו העמדות והכוחות שתחזיקו קו בהן — מוקפים. ההפתעה הזאת שברה את כוח התנגדותם לפני שנגעה בהם ממשית. בשעה שעוד לא נגמר הקרב על וילהלמה — נטשו מגיני יהודיה הערביים את עמדותיהם וכפרם, וניסו לברוח להרים — אבל רובם הושמדו על ידי יחידות ניידות שלנו, שסגרו את דרכי בריחתם. גורלה של רמלה ידוע.

כל מערכת-ההגנה משתדלת להבטיח את עצמה מהתקפת פתע. ישנם אף כלי-ההגנה מיוחדים שתפקידם אינו הגנה-ממש, אלא מניעת הפתעות. כך, הראדאר — בשימושו לגילוי אוירונים או אניות האויב — הוא, בעצם, "נשק נגד-הפתעתני". כזה היה, בזמנו, גם תפקידו של הזרקור במערכת-ההגנה של ישובינו. בשנים האחרונות של מלחמת-העולם ניסו האנגלים לפתח אמצעי המגלה את התקרבות האויב: הם הזמינו בארצנו כלי-זכוכית קטנטנים ("דמעות"), ממולאים חומצה גפריתנית. התכנית היתה לפזר מאות אלפים של מיכליקט כאלו בשטחים שלפני עמדותיהם, וסביב לפזר פוטאש — כך שכאשר ידריך מי שהוא על מיכלי-הזכוכית (שבגלל קטנותו לא ירגישו בו) תישבר הזכוכית, החומצה תפעל על הפוטאש, וסימן האש, שיעלה מהתלקחות זעירה שכזאת, יגלה את המתקרבים. גם זה אמצעי טיפוסי ממערכת האמצעים נגד הפתעה. אכן, דבר המובן מעצמו הוא שהאמצעי העיקרי לשם שמירה עצמית ולשם יצירת האפשרות לפעול בהפתעה הוא המודיעין, על כל צורותיו ושלו-חותיו. אלא שעל זאת מוטב ליחד את הדיבור בפעם אחרת, כעל נושא בפני-עצמו.

נסכם-נא סיכום ראשון: אין ההפתעה אמצעי אר-ניברסלי, כלי-כול ויפה-לכל; אין היא "השומשוּמין" (ה"סיואם") הפותח את כל השערים. עם זאת, חייבת ההפתעה להיות חלק בלתי-נפרד של ניהול-קרב תכליתי. ההפתעה — כמעט בכל מקרה — גורמת לחסכון בכוחות, על כן מאפשרת היא להשיג את התוצאות הדרושות, במאמץ קטן יותר, בהפעלת כוחות קטנים יותר — וקרבות מועטים. ההפתעה אפשרית בהגנה ובהתקפה כאחד, היא אותו הנופך שאותו מטעים המפקד המוכשר בנוסח שלו — או שעליו הוא מוסיף משלו.

אכן, גם ליכולת, כי צד להפתיע אפשר להתאמן — אבל דבר זה כרוך בפיתוחה של גמישות המחשבה; בעצם, אין כאן אימון, אלא טיפוח כשרון. על-כן, הרי זו דרגת האימון הגבוהה ביותר.

הנה האויב אינו מצפה לנו; סבור הוא כי אני מרחק מאה פרסאות... ואנו פתאום עליו. כרדת שלג על הראש. יסתחרר עליו ראשו — ואתה תקוף, במה שבאת, במה ששם אלוהים בכפך... הך, דקור, הדוף, נתק, אל תחמיץ ידך! נגדליסמופ אלכסנדר פובורוב